

Misad Katalin: Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok. Lilium Kiadó, Dunaszerdahely. 2009. 247 oldal

Misad Katalin, a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének docense 2009-ben jelentette meg tanulmánykötetét, amelyben a szlovákiai magyar nemzeti nyelvváltozat működésének és használatának különböző aspektusait mutatja be. A szlovákiai magyar nyelvváltozatot a szlovák nyelvvel való különböző érintkezési területeivel összefüggésben elemzi a szerző.

A kötet első tanulmánya *A szaknyelvi regiszterek fejlesztésének szemantikai és pragmatikai összefüggései szlovákiai magyar viszonylatban* címet viseli. A szerző a szlovákiai magyar szaknyelvi regiszterek állapotára és fejlesztésének szükségességére hívja fel a figyelmet. A dolgozat első része a szlovákiai magyar szaknyelvkutatás történetének rövid áttekintését adja. Megállapítása szerint „napjainkban a magyar nyelv leginkább fejlődő, szókészletükben legintenzívebben gyarapodó részei a szaknyelvek” (11). Az elmúlt negyedszázad alatt azonban a szlovákiai magyar szaknyelv fejlődésében nem sok előrelépés tapasztalható. A Csehszlovákiai, majd később a Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társaságának terminológiai csoportja végzett ugyan bizonyos feladatokat, szótárszerkesztési munkálatokat is, de korszerű összefoglaló munka mindmáig nem jelent meg. A 2002-ben alakult nyelvi tervezéssel foglalkozó műhely, a dunaszerdahelyi székhelyű Gramma Nyelvi Iroda magára vállalta ugyan a hiányzó szaknyelvi regiszterek összegyűjtését, fejlesztését, de e munka nagyobb eredményei csak évek múlva várhatók. A kutatások részeredményei megtekinthetők az iroda honlapján: www.gramma.sk.

A terminológiai problémák a szlovák–magyar, illetve a magyar–szlovák vonatkozású szakszótárakban és szakkifejezés-gyűjteményekben című tanulmányban a szerző a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben használt kétnyelvű szakszógyűjteményeket jellemző nyelvi sajátosságok bemutatását és elemzését végezte el. Arra a következtetésre jutott, hogy a szakterminológia bizonytalan, a szlovák nyelvről fordított szakkönyvek és tankönyvek adekvát magyar nyelvű megformálását nagyfokú bizonytalanság jellemzi, amely nem kis részben a nem mindig szakszerű fordításnak köszönhető. Ugyanazt a fogalmat másképp nevezik meg a szlovákiai magyar szaknyelvváltozatokban, mint a magyarországi standardban, sokszor tükörfordítással bővül a szakszókincs, amely nem teljesen adekvát a fogalom jelentésével. A szerző bőséges példaanyag elemzésével ismerteti azokat a szlovák–magyar szakszógyűjteményeket, amelyek 1919-től kezdve megjelentek.

A szakszójegyzékek, szakszótárak gyakori jellemzője a szlovák és a magyar szakszavak inadekvát megfeleltetése. „Inadekvát megfeleltetésnek azokat a szlovák–magyar vonatkozású (szak)szópárokat nevezzük, amelyekben a szlovák és a magyar (szak)szó összetevése és azonosítása gondmentesnek tűnik, [...] mégsem követik a szlovák megnevezés szemantikai és egyéb jellemzőit. Például: *špargl'ová kapusta – leveleskáposzta* (spárgakel v. brokkoli)”. Ugyancsak problémát okoznak az úgynevezett kölcsönzők. Ebbe a csoportba azokat a fordítás során keletkezett szavakat sorolja a szerző, amelyek „jelentésükben, szerkezeti felépítésükben és – részben – elemeik motiváltságában egyaránt követik a [...] szlovák modellt, s nyomukban új, a standard magyartól eltérő szókészleti elem kerül be nyelvünkbe” (56). Például: *husotá populácie – populációsűrűség* 'népsűrűség'; *prvotny korienok – elsődleges gyökerecske* 'gyökérkezdemény' stb.

Megfigyelhetők a magyar nyelv szlovákiai változatában a szómagyarító törekvések is. A szlovák nyelv hatására a nemzetközi szavak sokkal gyakrabban fordulnak elő szlovákiai magyar nyelvváltozatban, mint a magyarországi magyarban, ugyanis a szlovák nyelvben sokkal több az idegen szó, mint a magyarban. Például: *kafiléria – állati fehérje tartalmú takarmányokat előállító vállalat* 'fehérje-feldolgozó'. A példaként felsorolt jellemzőkön kívül számos más nyelvi alakulatot sorol fel és elemez a szerző.

A magyar mint kisebbségi nyelv használatának gyakorlata a hivatalos érintkezésben című dolgozat nagyon időszerű kérdést elemez. A szerző megállapítja, hogy a szlovákiai kisebbségi hivatalos nyelvhasználat nem egyenrangú a szlovák nyelv hivatalos használatával. Ugyan a 20. század-

ban történtek kisebb pozitív intézkedések, amelyek elrendelték a nagyobb százalékban magyarok lakta járásokban és községekben, hogy magyarul is fel kell tüntetni az állami szervek és a közintézmények nevét, de a kisebbségi nyelvhasználat egészében továbbra is diszkriminatív maradt. Az 1989-es rendszerváltás után sem ismerték el a nemzeti kisebbségek nyelvét a szlovák nyelvvel egyenrangúnak: „a nemzeti kisebbségek nyelvének a hivatalos érintkezésben való használatát. [...] az 1990. évi nyelvtörvény elfogadása után, 1995. október 15-én a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa jóváhagyta a 270. számú ún. nyelvtörvényt, amely 1996. január 1-jén lépett hatályba. Az új törvény lényegében az 1990-es nyelvtörvénynek a hivatalos nyelv használatát előíró rendelkezéseit terjesztette ki a hivatalos kapcsolattartáson túl az oktatásügyre, a tömegtájékoztatásra, a rendvédelmi szervezetekre, a hadseregre, a tűzoltóságra, a bírósági eljárásra, a gazdasági életre, valamint az egészségügyre” (73). Misad Katalin részletesen a többségében magyarok lakta település, Dunaszerdahely hivatalos nyelvhasználatát mutatja be. Kutatásaiban elsősorban a hivatalos feliratokat, a hivatalos ügyintézők nyelvét, dokumentumait vizsgálta. A felmérésből kiderül, hogy a szóbeli ügyintézésben a hivatali dolgozók azt a nyelvet használták, amelyet az ügyfél jobban értett. A közintézményekkel folytatott hivatali levelezés általában kétnyelvű volt, míg a személyre szóló levelezés szlovák nyelvű. A lakossággal való kapcsolatteremtés eszköze, a hangosbeszélő szintén kétnyelvű. „Elsőként minden alkalommal a szlovák nyelvű szöveg hangzott el, ezt követte a magyar nyelvű, amely többnyire nem önálló szöveg, hanem a szlovák eredeti alapján készült fordítás volt” (80).

A tanulmány az írott nyelvi korpusz, a dunaszerdahelyi önkormányzat által rendelkezésre bocsátott szlovák nyelvű hivatalos szövegek és magyar fordításaik nyelvi elemzéséből levont következtésekkel folytatódik. Az írott nyelvi korpuszokat elsősorban a mondat szerkezetek, lexikai jellemzők, grammatikai sajátosságok alapján elemezte a szerző. A tanulmány középpontjában – bár sokféle szempontot figyelembe vett – elsősorban a párhuzamos (szlovák–magyar) korpuszokban előforduló, lexikai-grammatikai fordítási műveleteken alapuló szlovákiai magyar hivatali nyelvhasználat elemzése áll.

A *Standardtól eltérő helyesírási formák a szlovákiai magyar nyelvű sajtóban* címet viseli a következő tanulmány. A szerző a szabványként alkalmazott *A magyar helyesírás szabályai* 11. kiadásában rögzített szabályoktól eltérő írásmódokat elemzi. Az intézménynevek, az intézmények alárendelt egységének nevei, az intézményszerű megjelölések, a rendezvények nevei, a földrajzi nevek, az ünnepek és az emléknapok nevei, a díjak, kitüntetések írásmódjának a standard magyartól való eltérései a szövegalkotásban nem kevés hibalehetőséget hordoznak. Az egybeírás-különírás is sokszor a fent említett szabályzattól eltérő többféle eltérést vonultat fel. Nem kis gondot okoz az írásjelhasználat sem. Sokszor a szlovák nyelvi hatás, máskor a magyar helyesírási szabályok hézagossága ismerete érhető tetten a sajtónyelvben. A szerző megjegyzi, hogy elképzelhetetlennek tartja, hogy másfajta helyesírási szabályok alakuljanak ki a szlovákiai magyar nyelvű közösségekben, mint a magyarországi magyar nyelvben.

A *Nagybetűsítések a szlovákiai magyar írásgyakorlatban* című tanulmány szintén a szlovákiai magyarok helyesírási-gyakorlatával foglalkozik. Nem ismeretlen azonban ez a helyesírási szokás Magyarországon sem. Az intézménynevek, az intézmények alárendelt egységeinek neve, az intézményszerű megjelölések, a rendezvények nevei, a földrajzi nevek, az ünnepek és az emléknapok nevei, a díjak, kitüntetések, a kézikönyvek, a szakkiadványok, az ételek, az italok neveinek írásmódjában figyelhető meg nagyobb mértékű nagybetűsítés terjedése. A tanulmány az 1989-es rendszerváltás után keletkezett új elnevezések írásmódját követte figyelemmel. „A példanyagot tanulmányozva általában nem beszélhetünk egyszerű vagy tudatlanságból fakadó helyesírási hibákról, hiszen a változások iránya általában egybeesik. S a háttérben legtöbbször ott találjuk a megkülönböztetés, az egyedítés, a kiemelés igényét” (134).

Az *anyanyelvi nevelés problémái a szlovákiai magyar tanuló nyelvű oktatási intézményekben* című tanulmány a szlovákiai új közoktatási törvény (2008) követelményeit és a közoktatásban várható eredményeit írja le, illetve várható következményeit diagnosztizálja. Az új érettségi rendszer-

nek magyar nyelv és irodalom című tantárggyal kapcsolatos követelményeinek, az érettségi próbateszteknek, valamint próbakönyveknek az elemzése kapcsán számos szakmai és módszertani hibát fedezett fel a szerző. Misad Katalin megállapítja, hogy a korábbi magyar nyelv és irodalom tankönyvek a magyarországi könyvekből összeollózott utáztatok voltak, amelyek nyelvi ideológiákra és mítoszokra épülnek: „figyelman kívül hagyják azt a tényt, hogy a kisebbségi magyar gyermekek természetesen olyan kétnyelvű beszédközösségekben élnek, amelyben anyanyelvüként egy, a többségi nyelv hatása alatt álló nyelvváltozatot sajátítanak el, s a mindennapi kommunikációs szituációkban szinte kizárólagosan ezt használják” (154). Mindezen körülmények figyelembevételével kellene megírni azokat a korszerű tankönyveket a tanulók számára, amelyek az anyanyelv-elsajátítás hasznos segédeszközei lehetnének.

A tanulmánygyűjtemény következő témaköre a nyelvi nevelés problémáival foglalkozik a szlovák tannyelvű oktatási intézményekben. Az egyik tanulmányban a magyar anyanyelvi nevelés hiányosságaira hívja fel a figyelmet a szerző, egy másik tanulmánya felmérések alapján mutatja ki, hogy hasonlóan hiányos a szlovák nyelv oktatása a magyar tannyelvű intézményekben. Ennek is tudható be, hogy a nem kielégítő szlovák nyelvi ismeretek birtokában nehezebben tudnak elhelyezkedni a magyar iskolát végzett tanulók a szlovák munkaerőpiacon. Ez lehet az egyik oka, hogy sok szülő szlovák tannyelvű iskolába járattja gyermekét már az alapoktól kezdve.

Misad Katalin egyik tanulmányában ismerteti a magyar mint idegen nyelv, a hungarológia oktatásának helyzetét is a pozsonyi egyetemen. Egy másik tanulmány a *Szép magyar beszéd verseny* hangzási jellegzetességeiről szólva megállapítja, hogy a hangzó beszéd kultúrájára való nevelés nagyon fontos feladat az anyanyelvoktatásnak. Minél fejlettebb a nyelvhasználó anyanyelvi beszéd-kultúrája, annál eredményesebben illeszkedik be a társadalomba.

Az MTA határon túli kutatóállomásai nyelvi szolgáltató tevékenységének összefoglaló áttekintése, különös tekintettel a Gramma Nyelvi Irodára (2001–2005) a kötet záró tanulmánya. A szerző a kezdetektől, megalakulásától 2005-ig tekinti át az iroda nyelvi szolgáltató tevékenységét. A dunaszerdahelyi kutatóállomás mellett 2001-ben létrejött az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai szolgáltató iroda is. Ezekről bővebb információt szerezhet az olvasó a www.mtaki.hu/kutatoallomasok honlapon.

A szerző részletesen beszámol a határon túli kutatóműhelyek eredményeiről és működésük szükségességéről. A dunaszerdahelyi székhelyű Gramma Nyelvi Iroda belső munkatársaként és egyben a nyelvi szolgáltatások felelőseként röviden ismerteti a négy határon túli kutatóhely létrejöttének körülményeit, feladatait, az adott időszakban elért eredményeit. „A nyelvi jellegű szolgáltatások fő célja, hogy segítse a külföldi magyar intézményeket és magánszemélyeket nyelvi gondjaik kiküszöbölésében, s hogy megteremtse az egyes országokban elfogadott nemzetközi jogszabályok által biztosított nyelvhasználati jogok érvényesülésének nyelvi feltételeit” (244).

Misad Katalin tanulmánykötetét jó szívvel ajánlom mindazon szakember és nem szakember olvasók figyelmébe, akiket érdekel a határon túli magyarság anyanyelvismerete, anyanyelvi nevelése, az ezért folytatott kutató- és oktatómunka, a külföldi magyarok anyanyelv-használati jogainak helyzete.

Lőrincz Julianna
Eszterházy Károly Főiskola